

Rubén Darío

KENTAUROVY SLZY

Kentaurovy slzy

a jiné povídky

Rubén Darío

KENTAUROVY SLZY

a jiné povídky

Rubén Darío: Azul

Kniha vychází s laskavou podporou Ministerstva kultury České republiky v rámci volné mezinakladatelské řady „LA Literatura“ (Svět knihy 2019).

Translation © Kateřina Bělehrádková, Eva Čechová, Veronika Dvořáková, Adam Jelšík, Pavlína Juračková, Tereza Kalkusová, Hana Kopuleťá, Anna Melicharová, Eva Merhautová, Michal Penc, Veronika Sochorová, Veronika Stašová

Edition © Anežka Charvátová

Preface © Dora Poláková

ISBN: 978-80-7511-460-0

ISBN: 978-80-7511-461-7 (epub)

ISBN: 978-80-7511-462-4 (pdf)

Předmluva

„Bratře, ty, který máš světlo, řekni mi o tom mém. Jsem jako slepec. Kráčím bez cíle a jdu poslepu. Kráčím v bouři a hromobití, oslepený sněním a šílící po harmonii,¹“ vyznává se Rubén Darío v básni „Melancholie“. Hledání světla, směru, harmonie představuje úhelný kámen hispanoamerického modernismu.

Rubén Darío (1867-1916) se narodil ve středoamerické Nikaragui, byl však světoběžníkem ztělesňujícím oslnivé možnosti – a zároveň úzkosti – epochy *fin de siècle*, tedy přelomu 19. a 20. století. Její hispánskou verzí je modernismus.²

Hispánská Amerika vstupuje s plnou vervou do moderního světa, odmítá se přimknout pouze ke španělskému dědictví a naopak s otevřenou myslí nasává vjemy a inspirace ze všech koutů světa (především z Francie, ale nesmíme opomenout i zálibu v Orientu či uhrančivý vliv textů E. A. Poea na formující se hispanoamerickou povídku), hledá svou identitu tváří v tvář sílícímu severoamerickému sousedovi a již nechce být evropskou utopií – chce utvářet vlastní budoucnost a svobodně reflektovat minulost.

Modernismus je stejně jako přelom století plný paradoxů. Umělci touží vytvářet trvalé, dokonalé umění, neslužebné

1 Darío, Rubén. *Poesías completas*. Madrid: Aguilar, 1975, s. 675.

2 Jak připomíná známá definice Federica de Onís: „Hispánská podoba univerzální krize humanitních věd a ducha, která kolem roku 1885 zahajuje konec 19. století a která se projeví v umění, vědě, náboženství, politice a postupně i v ostatních aspektech života a která tudíž v sobě nese všechny rysy hluboké dějinné změny, jejíž proces pokračuje dodnes.“ Onís, Federico de. *Antología de la poesía española e hispanoamericana*. New York: Las Américas, 1961, s. XV.

a svobodné, autonomní artefakt podléhající výlučně estetickým měřítkům. Přinášejí revoluci básnického jazyka, experimentují s formou, jež odmítá svazující normy, objevují archaismy i neologismy, výrazy z francouzštiny i indiánských jazyků a hledají krásu, ideál, dokonalý rytmus, který je odrazem rytmu celého Univerza... Umělec se tak stává zprostředkovatelem a tlumočnickem transcendentální sféry, prorokem, bohem. Zároveň však narážejí na nepochopení, cítí se marginalizovaní, společnost okouzlená pokrokem a sledující především hmotné zájmy jimi pohrdá a oni pohrdají jí. A místo věčného umění se stávají zaměstnanci novin a časopisů, tedy světa pomíjivého a dle nich povrchního, jemu slouží a vděčí za obživu a ptají se, zda lze umění prodávat a za jakou cenu. Místo proroka a boha se pak přirovnávají k prodejným ženám.

Tyto a jiné paradoxy prožívá silně a mnohdy tragicky i Rubén Darío. V básních a povídkách čteme o jeho láskách a utrpení, někdy ve frivolnějším tónu, jindy až s existenciálním nádechem. Jeho tvorba je především velkou obranou literatury, ta je útočištěm a prostorem krásy.

První Daríoovy povídky jsou plodem pobytu v Chile, kam jako neznámý mladík připlouvá roku 1886 a chce dobýt umělecký svět. Nejprve ho ale čeká samota a velká chudoba. A právě tento „boj o život“³ se promítne do prvních povídek, které spolu s několika básněmi vyjdou knižně v roce 1888 pod názvem *Azur...* (*Azul...*); dílo je dodnes považováno za jeden z milníků modernismu. Tituly jako „Král měšťák“, „Hluchý satyr“, „Závoj královny Mab“ či „Modrý pták“ nej-

3 „Chile, to ano, vděčím za jednu ohromnou věc: za zasvěcení do boje o život,“ vzpomíná Darío. *Cartas desconocidas de Rubén Darío (1882–1916)*. Arellano, Jorge Eduardo (ed.). Managua: Academia Nicaragüense de la Lengua, 2000, s. 135.

sou jen vnějškovým využitím jednoho z oblíbených topoi *fin de siècle* – umělec nepochopený společností –, ale odrazem skutečného prožitku mladého Daría. Když v „Králi měšťákoví“ král ukazuje na otrhanou postavu básníka, kterou před něj předvedli, a ptá se „Co je to?“, je v této prosté otázce shrnuto zásadní téma hispanoamerického modernismu. Nenechme se zmást pohádkovým či mytologickým pozadím – řeší se problém umělce tady a teď.

Darío se žánru povídky věnoval celý život, byť už další texty nevydal knižně. Nezůstal pouze u otázky nepochopeného umělce. Zajímala ho témata milostná, problémy moderního světa i historie, lidské utrpení (v povídce „Balík“ prokázal, že by dovedl být i dobrým naturalistickým autorem) a odvážil se také do fantastických světů. Fantastická povídka je pro moderní a postmoderní hispanoamerickou literaturu žánrem klíčovým a do světového povědomí se dostalo mnoho jejích představitelů (Quiroga, Cortázar, Borges aj.). Vzniká již v období romantismu (pod evropským a severoamerickým vlivem), ovšem právě modernismus přináší její obrovský rozmach. Daríovy fantastické povídky mnohdy pracují se snem či halucinací jako branou k nadpřirozenému, často situují fantastické jevy do hispanoamerického prostředí, které je považováno za obzvláště vhodné díky přítomnosti předkolumbovských kultur, a v neposlední řadě odrážejí nejednoznačný postoj umělců k pozitivismu a zbožštění rozumu – zpochybňují vševědoucnost vědy a poukazují na existenci jevů, které zůstávají nevysvětlené a možná i nevysvětlitelné. Tajemno lidského života Rubéna Daría fascinovalo i děsilo.

Oslnění krásou a touha po harmonii – to je Daríův život i jeho dílo. Některé povídky zestárly, mnohé však promlouvají

k našemu „konci století“ se stejnou naléhavostí a sugestivností, neboť jak věřil Darío, „umění překonává prostor a čas.“⁴

Tato kniha je toho důkazem. Vznikla totiž z iniciativy studentů hispanistiky, iberoamerikanistiky a translatologie na FF UK, které Daríovy povídky zaujaly a oslovily. Je to tedy publikace pozoruhodná a domnívám se, že autor by byl nadšen, že se překladu jeho textů ujali mladí lidé, bez jiného cíle, než je literatura sama. A snad se poněkud neskromně mohu domnívat, že jsme k jejich volbě přispěli i my, profesori španělské a hispanoamerické literatury, neboť se studiu epochy přelomu 19. a 20. století věnujeme řadu let a ve spolupráci s kolegy z jiných kateder zjišťujeme, jak toto období, vzdálené více než sto let, v mnoha momentech souzní s dnešní dobou a jak vykazuje podobné rysy v různých zeměpisných šířkách. Prostřednictvím několika publikací⁵ – k nimž se tato antologie tímto přiřazuje – tak má český čtenář možnost do hloubky poznat hispanoamerický modernismus, jenž představuje klíčový moment pro pozdější, světově proslulejší literaturu Hispánské Ameriky. A místo Rubéna Daría je v tomto panoramatu nezastupitelné. Slovy kritika Ángela Ramy, „je to on, kdo rozděluje vody: před Daríem, po Daríovi.“⁶

Dora Poláková

4 Darío, Rubén. *Poesías completas*. Madrid: Aguilar, 1975, s. 698.

5 Poláková, Dora. *Mezi propastí a nebem. Fin de siècle v prozaickém díle Rubéna Daría*. Praha: Karolinum, 2017; Housková, Anna, Svatoň, Vladimír (eds.). *Konec a počátek. Literatura na přelomu dvou staletí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012; Housková, Anna, Svatoň, Vladimír (eds.). *Pokusy o renesanci Západu. Literární a duchovní východiška na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2016.

6 Rama, Ángel. *Rubén Darío y el modernismo*. Caracas – Barcelona: Alfadil Ediciones, 1985, s. 9.

Psaní z modré země

Krajiny jedné mysli

Drahý příteli! Dostal jsem od Tebe pozdravy, na dálku Ti stiskl ruku a zahlédl jsem Tvou veselou tvář, Tvůj dychtivý pohled, Tvé smyslné chřípí, dnes rozechvělé vůně polí a zahrady, divokého zeleného býlí, ohýbaného při chůzi, či okázalého hořce, jehož květy je obsypán květináč. Buď zdrav!

*

Včera jsem bloumal po modré zemi. Opěvoval jsem dívku; navštívil jsem umělce; modlil jsem se v chrámě jako věřící, já, skeptik; a má bytost spatřila růžového anděla, jenž mě ze skvostného zlatého oltáře zdravil křídly. A nakonec jsem prožil milostné vzplanutí! Ale popořadě.

*

Opěvoval jsem dívku!

Ta dívka byla plavovlasá, to jest něžná. Víš, že vlasy mých víl jsou zlaté, že miluji zářivou žluť ranního úsvitu a že modrým očím a zružovělým rtům patří dvě struny mé lyry. A pak její nevinnost. Úsměv vyzářoval cudnost a krásu, měl nezměrné kouzlo. Představ si ještě nedospělou vestálku, celou zářící čistotou, na jejíchž tvářích kouzlí panenská krev ruměnce.

Konejšivě klokotala a její dětský přízvuk, chvílemi teskný a smutně líbezný, zněl v něžných božských ritornelech. Kdyby se stala květinou, hledal bych ji mezi kosatci; a mezi nimi bych zvolil květ s nazlátlými okvětními lístky či

modrým kalichem. Když jsem ji spatřil, rozmlouvala s ptákem; a zdálo se, že jí rozuměl, protože roztahoval křídla a otvíral zobák, jako by toužil pít ten libozvučný hlas. Opěvoval jsem tuto dívku.

*

Navštívil jsem umělce, velkého umělce, který podobně jako Myrón Diskobola vytvořil sochu Hráče chueky. Když jsem vstoupil do sochařovy dílny, zdálo se mi, že jsem se octl v životě dávných věků; a jako šepot mramorových rtů ke mně dolehl pozdrav v iónském jazyce, jímž mluví bohyně s nahými pažemi a zašpičatělými ňadry.

Na stěnách se němým smíchem smály masky a skvěly se na nich reliéfy, medailony hlav s klidnými očima bez zornic, tesané vlysy, imitace Feidiáse včetně odrolených míst, která jako by nesla stopy doteků staletí, metopy, na nichž se svalnatí kentauři rozmachovali kopím; a načechrané zakroucené akanty na leštěných hlavicích korintských sloupů. Dále pak všude stály sochy; hrdě vyhlížející akt Venuše Milóské a smyslný akt kypré a dekadentní Venuše Medicejské; skulptury, jež zplo-dil závan mocné inspirace; některé vznosné, dokonalé, lyricky vzpřímené jako ve chvíli zbožštění, jiné tvarované z měkké hlíny nebo přikryté navlhčeným plátnem, anebo v původní podobě jen hrubě opracovaného kvádrů, neotesaného a tajuplného; nebo z věčného bronzu, s opáleným tělem, jako stvořené pro nesmrtelnost a oživené plamenem slávy. Mezi tím vším stál sochař, vznešený tvůrce, hrdý na svůj šat celý od sádry a na prsty hnětoucí hlínu. Když jsem mu stiskl ruku, cítil jsem se poctěn, jako kdyby se mě byl dotkl polobůh.

Sochař je básník tesající báseň ze skály. Jeho verš se taví v peci jako rozžhavená láva nebo se bez poskvrny zjevuje v kameni s namodralými žilami, vyrvaném z dolu.

Z jednoho lomu dá vzejít stovce bohů. A dlátem rozbíjí hranatost drsného kamene a tvaruje klín Afrodity nebo trup otce Apolla. Když jsem vycházel z dílny, zdálo se mi, že opouštím chrám.

*

Noc. Bloumaje nazdařbůh, narazil jsem na kostel. Vstoupil jsem zpupně, ale už ve dveřích jsem měl klobouk v ruku, probudila se paměť smyslů a já pocítil velké dojetí. Ještě doznívala úžasná, závratná tremola varhan. Hlavní loď se jen hemžila. Zaplňoval ji dav černých závojų, ve veliké skupině mužů vystupovaly světlé kadeře chlapců i bílé a lysé hlavy; nad klidem chrámu se vznášel vonný dým, vyvěrající z řeřavých uhlíků v kadidelnici jako jemný baptist krabaticí vzduch; a šelest modlitby přelétal po rtech a rozechvíval duše.

U kazatelny se objevil mladý mnich s namodrale lesklou tonzurou a černými kučeravými vlasy po stranách hlavy. Byl bledý a pod sňatou kápí měl asketickou tvář, ruce spínal na velkém slonovinovém krucifixu na hrudi a se vztyčenou hlavou začal kázat, jako by zpíval hymnus. Byla to mystická maxima, duchovní princip podle sv. Jeronýma: Kdo přichází ke mně a nedovede se zřící svého otce a matky, své ženy a dětí, svých bratrů a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem; kdo však nenávidí sám sebe na tomto světě, zachová se pro život věčný. V jeho slovech byl pláč a hromobití, a když rozepjal ruce nad zástupem, zdálo se, že z nich vycházejí blesky. Při pohledu na

kazatele, na ohromnou zářivou loď, oltář rozkvetlý světlem, svíce utvářející po kapkách voskové stalaktity a když jsem vdechl posvátnou vůni chrámu a viděl tolik lidí na kolenou, poklekl jsem též a vzpomněl si na své první roky: babičku s bílým čepcem, vrásčitou tváří a tajuplným růžencem; na katedrálu mého města, kde jsem se učil víře; na její zvučící loď, na diamantovou monstranci a strážného anděla, jehož blízkost vyzařující božské teplo jsem cítil při modlitbách, které mě učila matka. A tehdy jsem se pomodlil. Modlil jsem se, jako když jsem v dětství spínal drobné ručky!

Vyšel jsem ven, abych se nadýchal něžného vzduchu, abych cítil jeho veselé laskání mezi vzpřímenými topoly, omývanými stříbrem z úplňku zářícího na nebesích jako mince z drahého kovu na širé modravé tabuli poseté zlatými hřeby. Asketa ze mě zmizel: zůstal pohan. Ty víš, že rád pozoruji nebesa, abych zapomněl na prohnitost našeho světa. Myslím, že tím nikoho neurážím. A navíc, hvězdy mi vnukají hymny a lidé satiry. Dávám přednost těm prvním. Miluji krásu, těší mě pohled na nahá těla, na lesní nymfy, běloskvoucí a líbezná; na Venuši vystupující z lastury a Dianu, panenskou lovkyni s božským tělem, která kráčí se zahnutým lukem uprostřed smečky chrtů po stopách jelena či kance. Ano, jsem pohan. Uctíváček starých bohů a občan starých časů. Skláním se před Jupiterem, neboť mu patří blesk a orel; zpívám kythérské bohyni, neboť je nahá a ochraňuje polibek rtů, jež jsou si určeny; a miluji Pana, neboť je stejně jako já vyznavačem hudby a zvučných dithyrambů u harmonických potůčků, kde skotačí najády s boky nalitými mízou a odhalenými řadry, celé uzardělé od žhavých plodných polibků slunce. Pokud jde o ženy, ty

miluji pro jejich oči, které obdařují duše mužů světlem; pro jejich zvlněné křivky, pro jejich silnou fialkovou vůni a pro ústa podobná růžím. Ať si jiní vyhledávají zapovězené pokoje, skrytá lože nevěry, snadné lásky; já poklekám před pannou, jež je jako úsvit či holubice, poklekám před ní jako před posvátnou rajskou lilií. Ach, hrdliččí láska! S příchodem úsvitu holoubci radostně klokotají, jako by preludovali na lyru. Sedí na dvou různých větvích a Zefýr unáší rozechvělou hudbu z jejich hrdel. Později, když z nadhlavníku prší zlato, křídla i zobáčky se setkají a hnízdo se stane manželským ložem pod hlubokým, nádherným nebem, které na okřídlené milence upírá svůj něžný azurový pohled.

Nuže, posadil jsem se na lavičku v aleji Alamedy, abych se nadýchal svěžího vánku prosyceného životem a zdravím, a vtom jsem uviděl jít kolem bledou ženu, jakoby utvořenou z měsíčních paprsků. Byla zahalena černým závojem. Sledoval jsem ji. Upřeně se na mě zahleděla, když jsem se k ní přiblížil, a – ach, příteli! – spatřil jsem ztělesnění svého snu: ženu nehmatnou, bécquerovskou, která už pouhým pousmáním vnuká verše, bíle oděná se nám zjevuje ve snu, rozechvěje nás a rozbuší nám srdce i mysl. Prošla kolem, prchla, spěchající, tajemná. Nezbyvá mi po ní nic než jen vzpomínka; ale nebudu lhát, řeknu-li, že jsem se v tu chvíli zamiloval; a že když se na mě snesl dech půlnoci, pocítil jsem touhu napsat Ti tento dopis o božské modré zemi, po níž se procházím; dopis, který se zdá být prodchnut vůní iluze; bláznivý i prostý, veselý i smutný, sklíčený i mlhavý; a který chutná po absintu, nápoji, v jehož křišťálové zeleni se, jak víš, skrývají opály a snění.

Honoriova noční můra

Kde? V dáli tíživá, monumentální scenerie výstřední architektury, blouznivého slohu, prazvláštního přehnaného orientalismu. Pod jeho nohama sinalá země; nedaleko porost rachitických, žalostně vyhlížejících stromů, zvedajících k neúprosnému, tichému a podivnému nebi žadonící větve ve výrazu němého nářku. Honorio v té samotě cítí, jak se ho zmocňuje mrazivá hrůza...

Kdy? Je to chvíle bez paměti, zrnko, které snad uniklo hodinám času. Světlo, jímž je krajina ozářena, nepochází ze slunce; je jako neduživý, fosforeskující jas přízračných hvězd. Honorio vnímá, jak se na něj valí osudový okamžik, a ví, že v tuto nepochopitelnou hodinu je vše zahaleno do bolestné mlhy bezmezného úzkosti. Když zvedne oči k výšinám, projde spleť jeho nervů chvějivý třas: z hloubi nebe se vynořila tajemná souhvězdí, záhadným způsobem ohlašující blízkost nevyhnutelných pohrom... Honorio nechá v sevření hrůzy uniknout ze rtů žalostný sten: Ach...!

A jako kdyby byl jeho hlas nadán demiurgickou mocí, město plné věží a kruhových staveb, oblouků a točitých schodišť se bez hluku a lomozu zhroutilo, jako když se přetrhne jemné pavoučí vlákno.

Jak a proč se v Honoriově paměti objevila slova blouznivcova *tyranství lidské tváře*? Zaslechl je uvnitř své mysli, a jako by byl smírnou obětí pro kruté božstvo, pochopil, že se blíží okamžik mučení, strašlivého mučení, jemuž má být podroben... Ach, nevysvětlitelné utrpení osamoceneného

odsouzenec! Údy mu zkameněly, svázány pouty děsu, vlasy se mu naježily jako Jobovi, když se k němu přiblížila nadzemská bytost; zmrzlý, strnulý jazyk se mu přilepil k patru a oči dokořán upřel na ohromující průvod. Zjevil se před ním totiž nekonečný zástup Podob a nevyčísitelný dav Výrazů.

Nejprve to byly obrovské tváře, jaké vídají neklidní lidé na začátku snu, tváře boдрých, hrozivých, zamyšlených nebo rozněžnělých obrů.

Potom...

Postupně v jejich žalostném zjevu rozeznával ty či ony linie, profily a rysy: pašu s lysým čelem a ospalýma očima; tvář asyrského krále s vousy zapletenými do copánků; jakéhosi Vitellia s tučným podbradkem a černocho – černocho, který se svíjel smíchy. Objevila se bílá maska zmnožená ve všech myslitelných výrazech: Pierrot. Pierrot lhostejný, Pierrot zamilovaný, Pierrot přihlouplý, Pierrot děsivý, Pierrot omdávající nadšením; zkroušený, šibalský, nevinný, ješitný, krutý, laskavý, zlovolný: Pierrot předváděl báseň své duše ve vráskách, úšklebcích, pomrkávání a křivení tváře. Po něm přišly všechny postavy z frašek a zosobnění symbolů. Tak se vynořovaly obrovské šedé cylindry, stovky překrvených Johnů Bullů a strašných Strýčků Samů a po nich Punch se žhnoucím zlomyslným pohledem nad zahnutým nosem. U žlutého mandarína s očima jako stříšky a knírem vyklenutým do gotického oblouku nakynutý mnich, v jehož dužnaté tváři byly jako zornice inkrustovány dvě černé fazole; dlouhé francouzské nosy, mohutné německé čelisti, italské kníry, španělská obočí; exotické tváře: černý král Baltasar, Quinceyho Malajec, Peršan, gaučo, toreador, inkvizitor... „Ach, Bože můj...“ snažně prosil Honorio. Nato zřetelně uslyšel hlas, který mu